

Kinnefjärdings härad

207. Sävare sn, Grumpan. Nu i Statens historiska museum

Pl. 167

Litteratur: Aftonbladet 7/7 1911, Dagens Nyheter 9/7 1911 (båda de anf. tidn.art. bygga på intervjuer med O. Montelius); A. Friberg, Fyndbeskrivning 1911 (SHM inv.bil. 14.392); Statens historiska museums tillväxt 1911:14.392 (i: Fornvännen 1911, s. 242); Norges Indskrifter med de ældre Runer, Indledn. (1905–1913), Tillæg, s. 219; L. Wilser, Der Brakteat von Grumpan und die Runenfrage (i: Mannus VI, 1914, s. 103f., förf:s uppteckn. av runraden å Taf. VIII); O. v. Friesen, Anteckningar 15/10 1914 (i: Ant.bok 5, s. 38f., UUB), Art. Runenskrift i: J. Hoops, Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 4 (1918–19), s. 16, Röstenen (i: Uppsala Univ. årsskr. 1924: 1), s. 30f., Runorna i Sverige (3. uppl. 1928), s. 13, De germanska, anglofrisiska och tyska runorna (i: Runorna, Nordisk kultur 6, 1933), s. 12, 29f., 33f. (35 runraden avb.), 39f., 45, 55, 68; O. Janse, Le travail de l'or (1922), s. 149; H. Jungner, Västergötlands äldsta runinskrifter (i: Festskrift t. H. Pipping 1924), s. 230f.; C. J. S. Marstrand, De gotiske runeminnesmerker (i: NTS 3, 1929), s. 148; S. Agrell, Rökstenens chiffergåtor och andra runologiska problem (i: K. Hum. Vet. samf. i Lund Årsber. 1929–30, 1930), s. 60; W. Krause, Beiträge zur Runenforschung [1] (i: Schriften d. Königsberger gelehrt. Gesellschaft, Geisteswiss. Klasse, 9. Jahr, H. 2, 1932) s. 53f., spec. s. 55–57, Beiträge ... 2 (ibid. 11. Jahr, H. 1, 1934), s. 2, Was man in Runen ritzte (ibid. 12. Jahr, H. 1, 1935), s. 10, Runeninschriften im älteren Futhark (ibid. 13. Jahr, H. 4, 1937), s. 434 (Nr 3), utvidgad uppl. Die Runeninschriften im älteren Futhark, mit

Fig. 322. Vg 207. Sävare sn, Grumpan. Samtliga föremål i jordfyndet SHM inv.nr 14.392. Till vänster i övre raden runbrakteaten. Foto SHM 1940.

Fig. 323. Vg 207. Sävare sn, Grumpan. Runföljdens utseende enligt förf:s iakttagelser.

Beiträgen von Herbert Jankuhn (1966, Abhandl. d. Akad. d. Wissenschaften in Göttingen, Philol.-Hist. Kl., 3. F., Nr 65), s. 16f. (Nr 3) och passim, Die Runen als Begriffzeichen (i: Beiträge zur Runenkunde und nordischen Sprachwissenschaft Gustav Neckel zum 60. Geburtstag (1938), s. 36, 49; H. Arntz, Handbuch der Runenkunde (1. Aufl. 1935), s. 95, 132f. (135 runraden avb.), 137, 140, 186, 195, 252, (2. Aufl. 1944), s. 47, 65f., 83, 92, 213 not 1, 274, Ds & H. Zeiss, Gesamtausgabe der älteren Runendenkmäler 1 (1939), s. 417; K. Reichhardt, Runenkunde (1936), s. 10f. (11 runraden upptecknad), 15; L. Jacobsen & E. Moltke, Danmarks Runeindskrifter (1942), sp. 768, 949, 956, 959f., 965f.; H. Öberg, Guldbrakteaterna från Nordens folkvandringstid (1942), s. 69f.; A. Bæksted, Målruner og troldruner (1952), s. 124, 126, 131, 140, 142; M. B. Mackeprang, De nordiske Guldbrakteater (Jysk arkæologisk Selskabs Skrifter 2, 1952), s. 45, 76, 168; C. J. S. Marstrander, De nordiske runeindskrifter i eldre alfabet 1 (i: Viking 1952), s. 37; R. Derolez, Runica Manuscripta (1954), s. xvii f.; E. Wessén i Gotlands runinskrifter (1962), s. 135; E. Moltke, Lindker-brakteaten, En dansk C-brakteat med alfabetruner (i: Aarbøger f. nord. Oldkyndighed og Historie 1957), s. 129; R. W. V. Elliott, Runes, An introduction (1959), s. 14f., 18, 20, 68; S. B. F. Jansson, Runinskrifter i Sverige (1963), s. 12f.; M. P. Malmer, Metodproblem inom järnålderns konsthistoria (1963), kap. 3, Guldbrakteaterna, s. 149 och passim; L. Musset, Introduction à la Runologie (1965), s. 100; I. Sanness Johnsen, Stuttruner (1968), s. 8.

Äldre avbildningar: Uppteckningar av runraden redovisade ovan; teckning i Fornvännen 1911, fig. 32 (även återgiven av O. Janse i Studier tillägnade O. Almgren 1919, fig. 7, samt i Le travail de l'or, fig. 84); H. Faith-Ell, foto (ATA, återgivet i Jungner a.a., fig. 2, Agrell a.a., avb. 2, Krause a.a. 1937, Abb. 7, 1966, Taf. 3, Elliott a.a., fig. 5, Malmer a.a., fig. 9); osign. foto 1935 (ATA); osign. foto 1919 (ATA, återgivet i v. Friesen, De germanska ... runorna, fig. 28; negativet visar hela fyndet).

År 1911 mottog Statens historiska museum som gåva av herr August Friberg, Skara, några föremål (fig. 322) »hörande till samma fynd, funnet å Hemmanet Grumpan i Säfared efter plöjning på Slättmark 20 Centimeter under jordytan Inlagt i litet rödaktig jord omslutet af en hinna som förintades under torkningen Fast fornlemning finns ej i närheten.» Detta meddelas i gåvobrevet. Fyndet, som bl. a. innehåller tre guldbrakteater, har inv.nr 14.392. En av brakteaterna har kring bildfältet en omskrift med urnordiska runor.

Runbrakteatens diameter 25–26 mm. Vikt 2,87 gram. Bildfältet visar ett manshuvud ovanför ett löpande fyrfotadjur, snarast en hästfigur. Med bildfältet som utgångspunkt klassificeras föremålet som C-brakteat¹ (Malmer C:V a 1) av en sydvästligt lokaliserad, fåtaligt företrädd typ. Grumpan-brakteatens omskrift begränsas upptill och nedtill av ramlinjer. Den yttre utgör baslinje för runorna. Dessa äro alla rättvända. Runornas höjd är intill 2 mm. Inskriften läses motsols från vänster till höger med början nedtill till vänster (nedanför djurfigurens framben). Min uppfattning av runornas utseende framgår av fig. 323.

Inskrift:

fuparkgw.....hni jēpr... ..tbemljōd.....
 5 10 15 20

Till läsningen: Runorna ha ovan numererats med hänsyn till det gängse antalet tecken (24) i den urnordiska runraden. I 1 **f** är översta bst kort och så högt ansatt, att den praktiskt taget sammansmält med huvudstavens topp. 2 **u** är tydlig. 3 **p** har vinklad bst, förhållandevis högt ansatt. I 4 **a** äro bistavarna långa och tydliga; den övre bistaven utgår från ramlinjen och dess fria ända böjer sig svagt mot den nedre. 5 **r** har vinklad bst; bistavens mellanled är lång och har lodrät riktning. 6 **k** är något diffus; runan består av en vinkel med spetsen till vänster; runan har icke full runhöjd men är förhållandevis kraftig. 7 **g** är mycket tydlig. 8 **w** har vinklad bst ansatt vid huvudstavens topp. Efter 8 **w**, den sista runan i runradens första ätt, finnas åtta kraftiga punkter i horisontal följd som sk före andra ättens första runa. 9 **h** är något deformerad nedtill till höger men fullt läslig. 10 **n** är också fullt läsbar ehuru nött. 11 **i** är mycket tydlig. Övre och nedre delarna

¹ Bokstavssystemet skapades av O. Montelius (*Från Jernåldern*, 1869) utifrån Chr. J. Thomsens indelning (*Om Guldbrakteaterna*, 1855), reviderades av B. Salin (*De nordiska guldbrakteaterna i: ATS* 14, 1895) och användes alltså med vissa förändringar och variationer. Se M. P. Malmer, *Metodproblem inom järnålderns konsthistoria* (1963), s. 76f.

Fig. 324. Vadstena-brakteaten (Ög 178). 2/1. Foto SHM.

av 12 j äro tydliga; runan består av en heldragen, mjukt krökt stav, som har full runhöjd; försänkningar i form av två lodräta streck mitt på runan äro skador av samma slag, som kunna iakttagas t. ex. på 9 h. 13 é är otydlig men kan spåras i hela sin utsträckning; den högra (nedre) bst är förhållandevis lång, den vän str (övre) är stukad invid hst, men den yttersta spetsen är tydlig. 14 p är skadad, dels genom öglans fastsättning, dels av ett brott invid öglans fäste; man skymtar dock, förutom hst, den innersta leden av de båda vinklade bistavarna samt själva vinklarna, medan bistavarnas ändar äro oklara till längd och riktning, sneda eller lodräta. Nedanför öglan har funnits två runor. Den yttre ramlinjen och en del av runbandet har här gått förlorat med det stycke av den ursprungliga brakteatplåten, som har fallit bort före öglans påsättning. Den inre ramlinjen är i sin helhet bevarad och en liten del av runbandet ovanför. Ytan här har förlorat präglingen och slätats ut vid lödningen. Jag anser mig dock på platsen för en väntad r-run (15) kunna urskilja svaga spår av den översta delen av en sådan, i varje fall huvudstavens och de båda bistavarnas anslutning till övre ramlinjen. Min läsning biträdes av Sven B. F. Jansson. På s-runans plats synes utmed skadans kant en obetydlig förhöjning, som möjligen skulle kunna vara en rest av översta leden i en treledad s-run (16), men det är ovisst om så är fallet (se detaljbilden å pl. 167, i runbandet alldeles nedanför manshuvudets pannhår). Efter skadan vid öglans fäste följer som sk en rad punkter, av vilka fyra äro bevarade; utrym-

Fig. 325. Kylver-stenens övre parti (G 88). Foto H. Andersson.

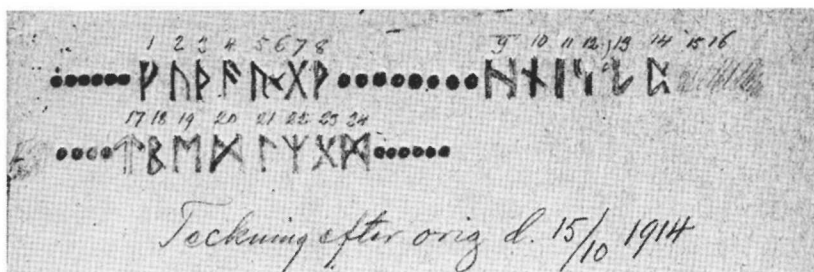

Fig. 326. Vg 207. Sävare sn, Grumpan. Efter uppteckning av
O. v. Friesen 1914.

Fig. 327. Vg 207. Sävare sn, Grumpan. Efter O. v. Friesens teckning i *Runorna* (1933), s. 35.

met i det förlorade partiet nedanför öglan har medgivit — förutom de båda runorna — ytterligare en eller ett par punkter. 17 **t** är tydlig. Bistavarna till 18 **b** äro vinklade. 19 **e** tydlig liksom 20 **m** och 21 **i**. I 20 **m** sitta bistavarnas samtliga fästen förhållandevis lågt. 21 **i** har bst ansluten till huvudstavens topp. R. 22 är tydlig; den liknar en **r**-runa med bistavarna anslutna till den övre ramlinjen men bör läsas som en specialform av **ŋ**-runan (ϥ) med översta delen förlorad i ramlinjen (se vidare nedan). R. 23 har utseendet av ett kryss, dock något smalare än 7 **g**; synbarligen har toppvinkeln i en **o**-runa sammansmält med runbandets övre ramlinje, på samma sätt som i föregående runa. R. 24 påminner om en **m**-runa (jfr 20 **m**), eftersom bistavarnas nedre fästen sitta ett litet stycke ovanför runans bas, men är otvivelaktigt avsedd som **d**-runa. Efter denna inskriftens sista runa finnas sex punkter horisontalt ställda som sk.

Grumpan-brakteaten utgör alltså ett av de tre kända, något så när fullständiga beläggen på den urnordiska futharken i Sverige. De två andra äro Vadstena-brakteaten (Ög 178), hittad som lösfynd 1774 (nu förlorad), fig. 324,¹ och Kylver-stenen (G 88), funnen 1903 i en kistgrav, fig. 325. Grumpan-brakteatens vetenskapliga värde står utan vidare i paritet med Vadstena-brakteatens. Den har dessutom fördelen att tillhöra ett slutet fynd. Dess stora värde framhölls också av dåvarande riksantikvarien O. Montelius redan i de första tidningsintervjuerna, och fyndets donator tilldelades Vitterhetsakademiens silvermedalj som en välförtjänt belöning (VHAA:s prot. 1911 § 129).

1914, samma år som L. Wilser i *Mannus* VI, Taf. VIII, publicerar en mycket otillfredsställande läsning av Grumpan-brakteatens inskrift, granskas brakteaten av O. v. Friesen, av vars hand vi ha en noggrann teckning av runorna (15/10 1914), fig. 326. I renritat skick finns denna teckning bekräftad och återgiven i *Runorna* (1933), fig. 327. v. Friesens sparsamma kommentar till handteckningen lyder: »6 [**k**] är hårdt tillstukat; vänstra sidans kontur är osäker där utgår liksom en kil upp åt vänster. 9 [**h**] högra konturen på högra stafven af **h** är skadad, äljest runan klar, 9 **h** liksom 10 **n** äro starkt tillplattade, 11 **i** är fullkomligt klart och tydligt med skarpa konturer, 12 **j** torde ursprungligen haft utseendet [heldragen, mjukt krökt stav] emellertid äro margstreckarne här hoppessade och dässutom korsar på angifvet ställe en vertikal repning, ca 1/4 mm bred, runan. Denna liksom följande runor äro skadade genom hatten då den här anbrakta öglan pålödades men 13 **e** skyntas ännu med rätt stor säkerhet och 14 **p** skyntas också om än svagare särsk. hvad de streckade

¹ En replik av Vadstena-brakteaten är Ög 178b, SHM inv.nr 12.762, som dock beskurets så hårt i kanten, att nu endast den inre, nedre tredjedelen av runraden återstår.

partierna [bistavarnas ändar] beträffar. [I *Runorna*, s. 40, säger v. F. om 14 p: »bistavarnas ytterleder äro snett, ej lodrätt ställda».] De två sista runorna [i andra ätten] äro helt försvunna genom ... löd-hatten. 23 o är skadad i sitt öfversta parti genom att öfre margstrecken här är starkt tillplattad och flutit ut öfver o.» R. 22 kommenteras icke. v. Friesen anser den tydligen vara en odiskutabel r-run, vilket framgår av både text och bild i *Runorna* (s. 33 och 35); se fig. 327. Grumpan-futharken sammanställs med »Vadstenabrakteatens från vilken den i huvudsak avviker blott därutinnan att den bevarat det ursprungliga p-tecknet och ej som på Vadstenabrakteaten utbytt det mot b samt däruti att r-runan flyttats till ng-runans plats. Den följer alltså efter runorna tbeml och intar följaktligen redan samma ställning i runraden som i det yngre, 16-typiga teckensystemet.» v. Friesens läsning överensstämmer med min utom beträffande r. 15 och 22.

År 1924 lämnar H. Jungner i uppsatsen *Västergötlands äldsta runinskrifter* en kortfattad redogörelse för Grumpan-inskriften. Läsningen translitteras: **fuparkgw hniép -- tbemlrod och överensstämmer sålunda med v. Friesens. Kommentaren är mycket summarisk.**

Sigurd Agrell är den förste, som uttalar tanken, att Grumpan-brakteatens runa 22 verkligen är en η-runa. Det sker i arbetet *Rökstenens chiffergåtor* (1930), s. 60: »Grumpanbrakteaten, där på Ing-runans plats skyntar ett Υ, torde återge en runrad, där tecknet ◇, försett med huvudstav, delvis råkat försvinna under brakteatens yttering.»

Agrells uppfattning biträdades av flertalet forskare (dock ej v. Friesen). W. Krause, *Beiträge zur Runenforschung* (1932), s. 55 f.: »Eine merkwürdige Form scheint die ing-Rune auf dem Brakteaten von Grumpan (West-Götland) zu haben. Im Futhark dieses Brakteaten befindet sich zwischen der l- under der o-Rune ein Zeichen, das auf den ersten Blick die Form Υ hat, also eine r-rune zu sein scheint. Wir können an dieser Stelle indessen nur die ing-Rune erwarten. Ein unglücklicher Zufall hat es gefügt, dass die Partie, in der die r-Rune stehen müsste, nämlich hinter der p-Rune, so stark beschädigt ist, dass von dem Zeichen nicht das mindeste mehr zu erkennen ist. Wir können also nicht wissen, ob die r-Rune die Form Υ oder λ gehabt hat. Jedenfalls wird das Zeichen Υ zwischen l und o einen anderen Wert besitzen, und S. Agrell, *Rökstenens Chiffergåtor* 35f., vermutet, wie mir scheint, mit vollem Recht, dass die in Frage stehende Rune zu einer Form ϕ zu ergänzen sei, der Kopf dieses Zeichens ist sehr platt zu denken und würde mit der inneren Randlinie zusammenlaufen. Für diese Annahme spricht besonders, dass auch die unmittelbar folgende o-Rune zunächst wie X aussieht, also der g-Rune gleicht; auch hier ist der Kopf ... mit der inneren Randlinie verschmolzen. ... Agrell erklärt nun diese eigenartige Form der ing-Rune richtig als Entwicklung aus einer älteren Form, wie sie auf dem Vadstena-Brakteaten vorliegt [◇]. Und zwar handelt er sich dabei um eine ganz normale Entwicklung, wie wir sie auch sonst in der Geschichte der Runen feststellen können: Sie erklärt sich durch das Bestreben, der Rune einen senkrechten Hauptstab zu geben. Die beste Parallele hierzu bietet die bekannte Entwicklung der k-Rune.» I *Runeninschriften im älteren Futhark* (1937), s. 435, vidhåller Krause sin åsikt, och i den utvidgade upplagan av samma arbete (1966) fullständigar han raden av inskrifter med denna typ av η-runa: Kong-statyetten (DR 198), Tanem-stenen (NIæR 31), Szabadbattyán-spännat (Krause a.a. 1966, Nr 167). Krause noterar också (a.a. 1966, s. 23f.) ett nyfynd, den vid Aquincum nära Budapest påträffade fibulan, vars runinskrift innehåller ett runtecken bestående av en huvudstav av full runhöjd med en på stavens mitt diagonalställd kvadrat. Utifrån formen uppfattas, med Krause, denna runa naturligast som en η-runa i ett utvecklingsstadium mellan Vadstena-brakteatens tecken och Grumpan-brakteatens. Inskriften är icke tolkad; η-runan ingår i en runföljd som enligt Krause möjligen kan vara ett appellativ

Fig. 328. Vadstena-brakteatens runrad efter O. v. Friesens teckning i *Runorna* (1933), s. 34.

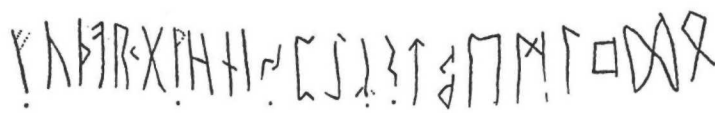

Fig. 329. Kylver-stenens runrad efter O. v. Friesens teckning i *Runorna* (1933), s. 34.

svarande mot nyisl. *kingia*, fisl. *kinga* 'Brustschmück, schaumünze', eig. mit einer öse versehen (de Vries). Uppfattningen om Grumpan-brakteatens **ŋ**-runa delas av H. Arntz, *Handbuch der Runenkunde* (1 uppl. 1935), s. 132f., (2 uppl. 1944), s. 47, K. Reichardt, *Runenkunde* (1936), s. 15, C. J. S. Marstrander, *De nordiske runeinnskrifter i eldre alfabet* (1952), s. 37, samt Lis Jacobsen och E. Moltke, *Danmarks Runeindskrifter* (1942), sp. 965.

Problemet har av två skäl varit svårbemästrat. Dels ha de övriga inskrifterna med denna runtyp även på annat sätt berett tolkningssvårigheter, som omöjliggjort en säker bestämning av runan på språklig väg, dels har man felaktigt utgått ifrån, att **ṛ**-runan på Grumpan-brakteaten har varit spårlöst försvunnen. Då nu det senare skälet har eliminerats och det därmed kan bevisas, att Grumpan-brakteatens runa 22 skall uppfattas som **ŋ**, innebär detta också, att en säkrare grund har lagts för en tolkning av de övriga inskrifterna med samma runtecken. Om de olika varianterna av den sällsynta **ŋ**-runan se s. xx f.

Med tre undantag, **j**, **p** och **ŋ**, överensstämmer Grumpan-brakteatens runrad med Vadstena-brakteatens. (Man får då givetvis bortse från 16 **s**, som har gått förlorad på Grumpan-brakteaten.) Grumpan-brakteaten har den äldre **p**-runan, medan Vadstena-brakteaten har den typologiskt yngre **b**-varianten, men den typologiskt yngre **ŋ**-runan gentemot Vadstena-brakteatens äldre form. Jara-runan kan i dessa fall icke på samma sätt hårdraas. Likheter och olikheter mellan de båda brakteaternas runrader och Kylver-stenens framgår av fig. 323, 328, 329. Övriga urnordiska futhark-inskrifter, OverHornbæk-brakteatens (DR Br. 22) samt den år 1957 funna Lindkær-brakteatens (E. Moltke, *Lindkær-brakteaten i: Aarb. f. nord. Oldkyndighed* 1957, s. 129f.) äro ofullständiga och mer eller mindre förvanskade. På för Grumpan-brakteatens inskrift viktiga punkter äro de som jämförelseobjekt mindre användbara. Runraderna ifråga finnas återgivna i bild i Moltke a. a.

Brakteaternas bildinnehåll i dåtidens föreställning känna vi icke. Det kan vara av mytisk eller religiös art. Inskrifterna på några andra brakteater visar vägen, t. ex. den danska DR Br. 61: **hariuha haitika : farauisa : gibuaaja** ·. »Hariuha heter jag, i olycka vis. Jag ger lycka.» De små guldsmyckena ha otvivelaktigt använts som amuletter. Runraden på Grumpan- och Vadstena-brakteaterna kan dessutom vara ett uttryck för alfabetmagi.

Beträffande tidsbestämningen av Grumpan-brakteaten ha runologerna i allmänhet hänvisat den till mitten av 500-talet. Enligt O. v. Friesen (*Röstenen*, s. 41) är den »från tiden inemot 550». W. Krause (a. a. 1932, s. 56) väger arkeologiska och runologiska synpunkter på Vadstena- och Grumpan-brakteaterna och slutar: »Man wird, alles im allen, beide Brakteaten der ersten Hälfte des 6. Jahrhunderts zuschreiben», vid ett senare tillfälle (a. a. 1937, s. 435) dock: »Der Grumpan-Brakteat wird am ehesten um 550 anzusetzen sein». I a. a. 1966 uttrycker sig Krause på följande sätt: »Der Grumpan-Brakteat ist in bezug auf die *p*-Rune altertümlicher, in bezug auf die *Ing*-Rune jünger, in bezug auf die *j*-Rune ungefähr ebenso alt wie der Vadstena-Brakteat. Die *p*-Rune findet sich in einer fortgeschritteneren Form aber auch auf der der 2. Hälfte des 6. Jh.s angehörenden Spange von Fonnås (unten Nr. 17). Eine absolute Datierung erscheint nicht möglich». H. Arntz (a. a. 2. Aufl., s. 92): »Grumpan um 550.» E. Wessén (*Gotlands runinskrifter*, 1962, s. 135) ger indirekt sina synpunkter, ehuru vaga, på en tidsbestämning av Grumpan-brakteaten, då han beträffande Kylver-stenen följer den arkeologiska dateringen av stenen till »400-talet (400–475)» och därav sluter, att Kylver-stenen skulle vara »omkring ett århundrade äldre än Vadstena- och Grumpan-brakteaterna».

De arkeologiska uppfattningarna om brakteaten variera. H. Öberg hävdar (a. a. s. 261), att tillverk-

ningen av C-brakteater generellt sett »börjat redan tidigt under 400-talet och sedan sträckt sig till någon gång mellan 500 och 550, dock sannolikt närmare det förra än det senare årtalet.» Grumpan-brakteaten inordnar han i »grupp C II», som »uppstått under 400-talet ... förmodligen har också den huvudsakliga utvecklingen [av C II] ägt rum under detta sekel» (a.a. s. 257). N. Åberg daterar brakteaten till tiden omkring 550 (enligt v. Friesen, *Röstenen*, s. 30). B. M. Mackeprang placerar den tidsmässigt i »2. Periode» (a.a. s. 45), d. v. s. »sidste Halvdel af 6. Aarh.» (s. 87), enligt H. Arbman (muntligt) för sent.

Grumpan-brakteaten har som ovan i förbigående nämnts fördelen av att tillhöra ett slutet fynd med ett par stilhistoriskt tämligen tidsfixerade föremål. De båda häktespännena av förgyllt silver tillhöra nämligen förra hälften av 500-talet, snarast tiden inemot århundradets mitt (Bengt Schönback, muntligt). De äro till synes obetydligt begagnade och indicerar sålunda föremålens deponering till allra senast 500-talets slut. Den av de tre brakteaterna (alla av C-typ), som företräder ett typologiskt senare stadium i utvecklingen är också den minst nötta av de tre. Runbrakteaten och den tredje är däremot tämligen hårt slitna och sålunda väsentligt äldre än fyndomständigheterna ge vid handen.

Med vederbörlig hänsyn tagen till den arkeologiska fyndkombinationen torde en datering av Grumpan-brakteaten till tiden omkring sekelskiftet 500 eller början av 500-talet vara rimligast.

Det kan nämnas, att av de övriga föremålen med samma **η**-runa Szabadbattyán-spännet arkeologiskt har daterats till 400-talets första fjärdedel (se Krause a.a. 1966, s. 311) och Køng-statyetten arkeologiskt till 400–500-talet (se *Danmarks Runeindskrifter*, sp. 236).

Kinne härad

208. Bredsäters sn, Kyrkbacken. Nu i Västergötlands museum, Skara

Pl. 176

Litteratur: G. Rudberg, Brev t. S. Welin ³⁰/₄ 1914 (VFA); H. Jungner, Anteckningar ¹²/₃ 1933, ¹⁴/₇ 1934, ¹³/₈ 1937 (ATA), Skrivelse t. Riksantikvarien ¹²/₇ 1939 (ATA); Västergötlands Fornminnesförening, Skrivelse t. Statens historiska museum ¹¹/₂ 1939 (ATA); Sveriges Geologiska Undersökning, Skrivelse t. Riksantikvarieämbetet ⁹/₆ 1939 (ATA).

Äldre avbildning: Osign. teckning (ATA).

I Västergötlands museum i Skara förvaras med inv.nr 6896 ett stycke av en brynsten, enligt uppgift av givaren, professor G. Rudberg, funnet i en bäck nära gården Kyrkbacken i Bredsäters socken.

Föremålet är av svart skiffer, har en längd av 24 cm, bredd (i den stympade ändan) av 4,5 cm; tjockleken är 1,6–2 cm. Den ena bredsidan har dubbla rader av runliknande tecken, som i de flesta fall erinra om binden-runor. En viss symmetrisk anordning med tecknen upprepade i par, ibland spegelvända, är synbarligen avsiktlig. Inskriften ger icke någon begriplig mening. Enligt Rudberg lär Adolf Noreens uppfattning ha varit, att tecknen anbragts på måfå i trolldomssyfte. På de »runtecken» av snarlik art, som förekomma på en norsk blyamulett från Haraton i Akershus fylke (NIyR 550), har M. Olsen liknande synpunkter. Såväl Haraton-amuletten som blykorset från Alshus i Østfold (NIyR 548) »synes å være beregnet på tegnenes massevirkning, og de frembyr lite til sammenligning med virkelig runeskrift».

År 1938 fick föremålet ny aktualitet genom ett meddelande till Riksantikvarieämbetet om ett liknande föremål, anträffat omkring år 1916 under plöjnings- eller harvningsarbete å en åker hörande till hemmanet Påvarp i Hömbs socken, Vartofta härad, av dåvarande ägaren till nämnda gård Karl Svensson, av vilken jag erhöll detsamma» (notarien Thomas Larsson, Bogstorp, Tidaholm). Fyndet från Påvarp, Vg 226, är också ett stycke av ett skifferbryne, 14,2 cm långt, 4,3 cm brett, 1–2 cm tjockt, med en inskrift av samma slag som på Bredsätersfragmentet. Ena ändan har en tvär avslutningsyta.

Då både ristning, stenart och form hos de båda fragmenten företedde mycket stora likheter, låg miss-tanken nära till hands, att de båda skifferstyckena voro delar av samma bryne, oaktat avståndet mellan de båda uppgivna fyndorterna är nära fem mil. Frågan hänsköts till Sveriges Geologiska Undersökning, som den ⁹/₆ 1939 gav följande utlåtande: »Bergarten består i båda bitarna av skiffer, i vilken den ursprungliga lagringen är riktad vinkelrätt mot skiffrihetsplanet. Den större biten [Vg 208] utgöres emellertid av en relativt glimmerfattig skiffer med smalare lager av glimmerrik beskaffenhet, medan den mindre biten [Vg 226] består av en homogen, tätare, glimmerrik skiffervariant. Detta förhållande behöver icke utesluta möjligheten av att de båda bitarna utgöra delar av ett större stycke, dock finnes intet positivt skäl, som talar härför, och förhållandet torde snarast få anses osannolikt. Däremot kunna båda bitarna härstamma från samma skifferfyndighet, vilket av bergartsbeskaffenheten i dess helhet göres sannolikt.» Det kan tilläggas, att de båda skifferstyckena av allt att döma ha ristats av samma hand. Det är ovedersägligt, att ristaren har tagit intryck av medeltida runskrift (»r-runan» med slutet bistav, »s-runan»), ja mycket möjligt, att inskrifterna äro medeltida.